

1. บทนำ

รายงานฉบับนี้เป็นผลการประเมินผลกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ DAPA ซึ่งทำงานเพื่อชาวอาช้ำในจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดตาก โดยสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยพายัพ นำเสนอต่อ Thailand Baptist Missionary Fellowship และ DIAKONIA ซึ่งให้ทุนสนับสนุน

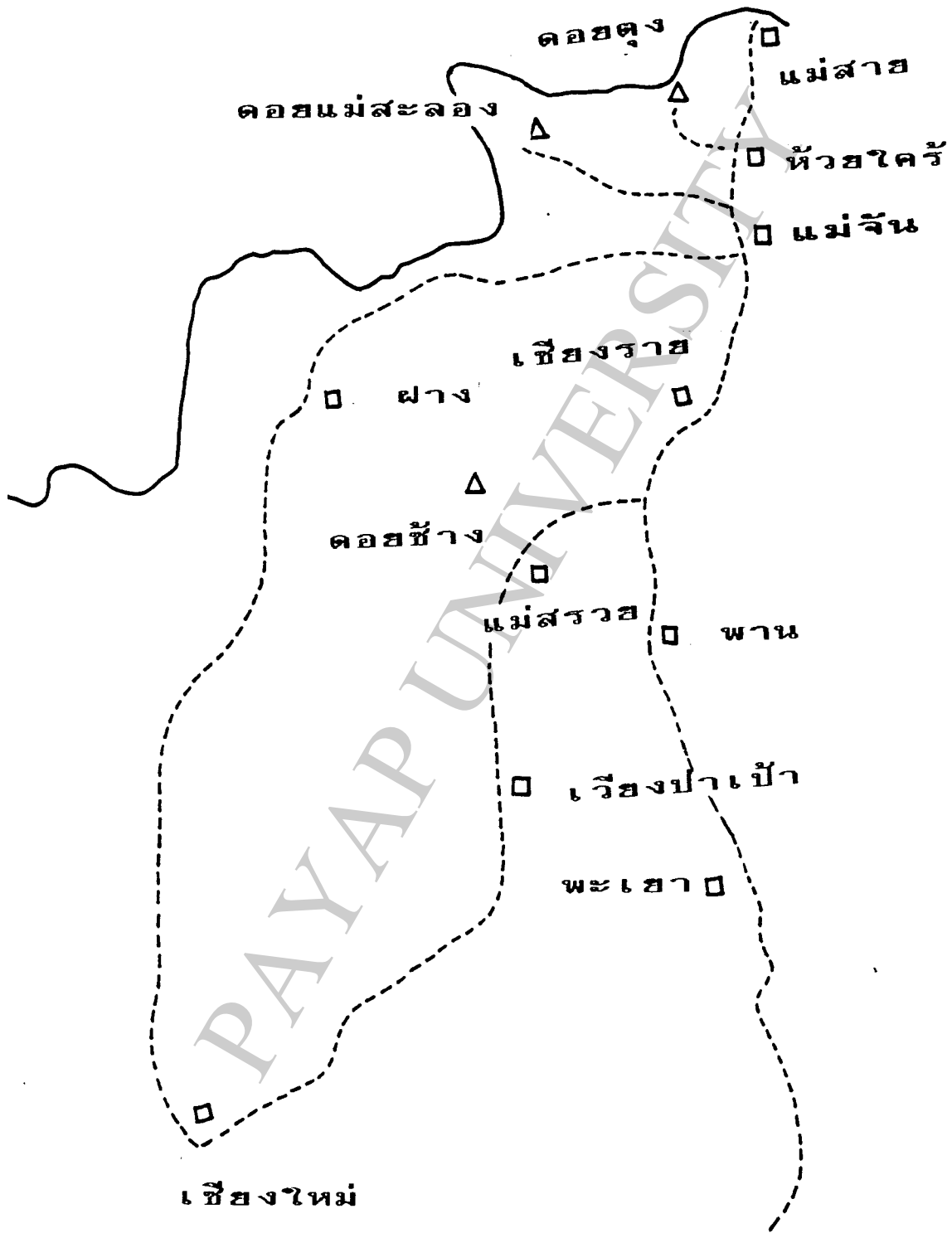
1.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. โครงการ DAPA สามารถบรรลุวัตถุประสงค์อย่างน้อยเพียงใด
2. กิจกรรมของโครงการ DAPA สสนองความต้องการของชาวอาช้ำอย่างน้อยเพียงใดในแง่ของการศึกษา เกษตรกรรม และการพัฒนา
3. ชาวบ้านเตรียมพร้อมอย่างน้อยเพียงใดในการสานต่อกิจกรรมของโครงการ DAPA หลังจากเสร็จสิ้นโครงการ
4. ความใส่ใจในจิตวิญญาณมีบทบาทอย่างน้อยเพียงใดในโครงการ DAPA และโครงการที่ไม่ใช่โครงการศาสนาจะทำงานแบบเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่ากับโครงการ DAPA หรือไม่
5. โครงการ DAPA สามารถทำอะไรบ้างเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของตนเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการ และสนองความต้องการของชาวอาช้ำ

1.2 ระเบียบวิธีวิจัย รายงาน และระยะเวลา

1. คณะนักวิจัยเริ่มงานโดยการสำรวจสภาพของชาวอาช้ำในประเทศไทย โดยได้ทำการสำรวจประเมินอย่างคร่าว ๆ ถึงจุดอ่อน จุดแข็ง ของชาวอาช้ำในประเทศไทย และกิจกรรมใดที่ควรจะทำเพื่อช่วยเหลือของชาวอาช้ำ
2. คณะนักวิจัยได้ทำการสัมภาษณ์คณะทำงานในโครงการ ฯ ทั้งอดีตและปัจจุบัน พร้อมกับศึกษาเอกสารและรายงานต่าง ๆ เกี่ยวกับชาวอาช้ำเพื่อทราบประวัติและภูมิหลัง ความสำเร็จและปัญหาของโครงการ โดยทำร่วมกับการเดินทางไปยังที่ทำการของโครงการ ฯ ที่จังหวัดเชียงรายและไปสำรวจหมู่บ้านและพื้นที่ต่าง ๆ ที่โครงการทำงานอยู่
3. ระหว่างอาทิตย์แรกๆของเดือนที่สี่ของการประเมินผล (ตุลาคม 2537) คณะนักวิจัยได้จัดประชุมโต๊ะกลม โดยมีคณะนักวิจัย ผู้ทำงานโครงการ ฯ ผู้นำชาวอาช้ำ ผู้นำโบสถ์ และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมอภิปราย ซึ่งในที่ประชุมคณะนักวิจัยได้เสนอผลการสำรวจเบื้องต้น และทำให้เกิดการอภิปรายแลกเปลี่ยนอย่างเข้มข้น

แผนที่ 1 ^{๕๖}ที่ตั้งของชาวอาข่าในประเทศไทย

4. คณะนักวิจัย ได้รวบรวมรายงานฉบับสมบูรณ์พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการประเมินผล ในครั้งนี้ งานประเมินผลเดิมกำหนดไว้ว่าจะเสร็จสิ้นภายใน 4 เดือน (กรกฎาคม-ตุลาคม 2537) ปรากฏว่ามีปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศ การรื้อผู้ให้ข้อมูลบางท่าน เช่น ศาสตราจารย์พอล ลูอิส ซึ่งมาเมืองไทยในเดือนพฤศจิกายนและบุคคลสำคัญในคณะทำงานของโครงการ ฯ บาง ท่านไม่พร้อมที่จะให้ข้อมูล จึงทำให้การเสนอรายงานล่าช้ามาถึงเดือนธันวาคม

1.3 ชาวอาช่าคือใคร

เมื่อชาวอาช่าถูกถามว่า พวกเขาเป็นใคร ก็ตอบว่าพวกเขาคือทาสจากบรรพบุรุษ เดียวกัน และตั้งแต่เกิดมาก็ได้เดินทางที่ยาวนาน แม้แต่ชาวอาช่าที่เป็นคริสเตียน ที่กลุ่มนี้ได้ละทิ้งวิถี แบบจารีตของชาวอาช่า พิธีกรรม และความเชื่อถือเกี่ยวกับผี (ที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า อาช่าซัง "AKHAZHANG") ยังยอมรับความสืบทอดทางสายเลือดนี้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตของพวกเขา ทั้งคริสเตียน และไม่ใช่คริสเตียนต่างเห็นพ้องกันว่า กลุ่มลูกหลานของเขากลายเป็นคนไทยมากขึ้น โดยใช้ชื่อและ เอกลักษณ์แบบไทย ดังนั้นคนรุ่นต่อไปที่ไม่รู้ว่าพวกเขามีความสัมพันธ์กับอย่างไรก็จะหมดสิ้นความเป็นอาช่า ลง (Lewis & Lewis, 1984, หน้า 203) ระบุว่าชาวอาช่าต่างปรารถนาที่จะรักษาความสืบทอด ซึ่งเป็นความปรารถนาที่อยู่เหนือความแตกต่างทางศาสนาและเป็นความปรารถนาของชาวอาช่าทุกคน

ภายในสังคมชาวอาช่าผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรม แม้ผู้ชายจะรับผิดชอบใน การทำพิธีกรรม แต่ก็จะมีผู้หญิงที่มีความสามารถโดดเด่นมีตำแหน่งสำคัญในหมู่บ้านและมีความรู้ด้านจารีต ประเพณี กลุ่มนี้จะแต่งกายด้วยผ้าถุงสีขาว ขณะที่ผู้ชายจะมีบทบาทในโลกภายนอกและในกิจกรรมเกี่ยวกับ ฝีมือกกว่า ผู้หญิงจะมีบทบาทที่จำเป็นหลายอย่าง ในวิถีชีวิตแบบอาช่ามองในภาพรวมแล้ว แคมเมอเออร์ นักมานุษยวิทยา สรุปว่า ความมั่งคั่งสำหรับชาวอาช่าซึ่งเป็นการยอมรับที่พื้นฐานมาจากมนุษย์และ ัญญพิชต้องการทั้งผู้ชายและผู้หญิง และเสนอว่า "ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงสำคัญมาก" (Kammerer, 1986, หน้า 382)

ชาวอาช่า (ถูกเรียกว่า ก้อ หรือ อี้ก้อ)¹ ในเมืองไทยและพม่า อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน (ที่นั่นชาวอาช่าจะถูกเรียกว่า ฮานี และก่อนหน้านั้นถูกเรียกว่า โวนี้)

¹ ที่มาของคำว่า อี้ก้อ นั้นไม่ปรากฏชัด ไม่ปรากฏว่าใช้ในพม่าสำหรับกลุ่มคน แต่บางรัฐใช้เรียก ผู้หญิงสาวอาช่า โดยมีคำนำหน้าว่า "อ้อ" ซึ่งปัจจุบันมีความหมายไม่ตื้นกแต่ในสังคมแบบจารีตของไทยภาคเหนือและของไทยปัจจุบันมีความหมายเพียงการเรียกผู้หญิงสาว อาจเป็นเพราะความไม่รู้ของคนไทย ส่วนใหญ่ไทยภาคกลางที่ไม่คุ้นเคยกับการใช้ชื่อแบบดั้งเดิมอันเป็นที่ยอมรับของสังคมมาแล้ว จึงเริ่มใช้ชื่อ กับอาช่า ปัจจุบันชาวอาช่าไม่ยอมรับชื่อนี้

เขตเชียงตุงในรัฐฉานตะวันตกของพม่า ภาคเหนือของไทย ตะวันตกเฉียงเหนือของลาว (ถูกเรียกว่า ซ้าก้อ) และในเว็ศนามจำนวนประมาณ 12,000 คน ถูกเรียกว่า ฮ่าหนี (Ha Nhi) และ อุหนี (U Nhi) อาศัยอยู่บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือในเมืองไลเจาและเขตใกล้เคียงมา 200 - 300 ปี (De 2518, หน้า 17, Van et al., 2536, หน้า 210 - 212) พวกลาฮู่จะเรียกพวกนี้ว่า Taw Kaw ชาวอาซ้า-ฮ่าหนี รวมจำนวนมากกว่าครึ่งล้านพูดภาษาที่อยู่ในกลุ่มภาษาโลโลตระกูลทิเบต-พม่าภาษาถิ่นที่แพร่หลายที่สุดในเมืองไทยที่อาซ้า 30,000 คน ใช้คือภาษา Jeu- goe ซึ่งเข้าใจได้สำหรับคนที่พูดภาษาถิ่นอื่น ๆ ที่มีในพม่ามีหลายกลุ่ม เช่น กลุ่ม Aker ซึ่งพูดภาษาที่อาซ้าที่เมืองไทยไม่เข้าใจ ภาษาโลโลอื่น ๆ คือลีซอ ลาฮู่ และ Na Khi ซึ่งการเรียกชื่อต่าง ๆ เช่น ฮ่าหนีไม่ใช่สิ่งที่จะบ่งชี้ถึงชาติพันธุ์ และยังรวมเอาคนที่ไม่ถือว่าตนเองเป็นอาซ้าเนื่องจากไม่มีการศึกษา การแบ่งตามกลุ่มทางภาษาศาสตร์ และสังคมของชาวอาซ้า จึงต้องมีการศึกษาอีกมากเกี่ยวกับชาวอาซ้า ฮ่าหนี กลุ่มต่าง ๆ

ชาวอาซ้าส่วนใหญ่ยังคงอยู่ที่ขุนนางรัฐบาลขุนนางประมาณว่ามี 1 ล้านคนอาศัยอยู่ระหว่างภูเขาอ้ายลาวและจุเหลียงในเขตแม่น้ำโขง (หน้า 63) อยู่ที่พม่าประมาณ 180,000 คน (Lewis & Lewis, 1984 หน้า 204) แต่เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ จำนวนประชากรจึงไม่สามารถบอกจำนวนที่แน่นอนได้เป็นกลุ่มที่อยู่บนที่สูง ซึ่งกลุ่มสำคัญอยู่รอบ ๆ เชียงตุง โดยมีอาซ้ากลุ่มต่าง ๆ เข้ามาค้าขายในตลาดเชียงตุงเป็นประจำ

ชาวอาซ้าอาศัยรวมกันเป็นกลุ่มบนคอกยห่างไกลจากชุมชนกลุ่มไทบนที่ลุ่ม ได้แก่ ไทย ไทใหญ่ ไทลื้อ ฯลฯ แต่ก็ได้มีการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าและพิธีกรรมระหว่างกัน กลุ่มที่ไม่อยู่บนคอกยก็จะอยู่ชายขอบที่ห่างไกลจากที่ราบลุ่ม ความสัมพันธ์ที่มีกับพวกไทก็ไม่ต่างจากอาซ้าที่อยู่บนคอกย

ในระบบความสัมพันธ์แบบจารีตของไทย-ซ้า (ซ้า) ซึ่งเป็นลักษณะสังคมยุคแรกๆของบริเวณลุ่มน้ำโขงและสาละวินตอนบน ชาวอาซ้าถูกถือเป็นซ้า หรือซ้า กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในป่า กลุ่มนี้มีพิธีกรรมที่แตกต่างกับคนไทยที่อาศัยอยู่ในเมืองหรืออาณาจักรในที่ลุ่ม สำหรับคนไทยแล้ว กลุ่มซ้าหรือซ้าเช่นกลุ่มอาซ้านี้เป็นคนป่า ถึงแม้จะขาดความเจริญทางวัฒนธรรมที่ทำให้เหมาะจะอยู่ในเมือง แต่กลุ่มนี้ก็มีประโยชน์อย่างมากในการเป็นผู้นำของป่ามาสู่เมือง และเป็นกลุ่มสอดแนมหรือกองสะเบียงในเวลาสงคราม อาซ้าในสิบสองปันนายังจำได้ถึงความสัมพันธ์ในรูปของการค้าและการแลกเปลี่ยน ระหว่างพวกเขา กับกษัตริย์ไทลื้อแห่งเชียงรุ่ง ในความสัมพันธ์ดังกล่าว อาซ้าถูกมองว่าเป็นคู่สัมพันธ์ที่ค้ำคองกว่า

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 สภาพการณ์ทางสังคมที่วุ่นวายของขุนนางทำให้ชาวอาซ้าหลายกลุ่มอพยพเข้ามาสู่ประเทศพม่า ลาว และเข้าสู่ประเทศไทย มีพวกขุนศึกที่มุ่งแสวงหาอำนาจและเกิดการกบฏทั่วไปในขณะที่อำนาจของรัฐบาลกลางอ่อนแอลง ในช่วงเวลาที่ความไร้กฎหมายมากขึ้นก็มีการปลุกปั่นเพื่อส่งให้กับตลาดที่ออกเหมือนดอกเห็ดในกวางตุ้งและเมืองใหญ่อื่น ๆ ของจีน แม้จะไม่ผิดกฎหมายในเวลานั้น ปั่นก็ทำเงินให้อย่างรวดเร็วและการค้าก็ได้ส่งผลกระทบให้มีการแข่งขันชิงความร่ำรวยจนทำให้สังคมที่เคยสงบเริ่มแตกแยก

ชาวอาช่าอยู่ในหมู่คนที่อพยพจากฮุนนาคอนได้เข้ามาถึงเมืองไทยเมื่อใดไม่แน่ชัด อาจเป็นราว ๆ ตอนปลายของปี พ.ศ.2446 ตามที่ Altung (1996, หน้า 246) ได้ประมาณการเอาไว้ แม้การอพยพของชาวอาช่าสู่เมืองไทยจะไม่ถูกบันทึกไว้ แต่ก็กล่าวได้ว่าการอพยพเคลื่อนย้ายเป็นไปอย่างรวดเร็วเพราะราวปี พ.ศ.2464 ประมาณว่ามีชาวอาช่า 2,000 คนอยู่ในเมืองไทยแล้ว (Graham, 1924, หน้า 143)²

ในจำนวนกลุ่มชาวเขาที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย ชาวอาช่าเป็นกลุ่มที่มาหลังที่สุดและมักจะได้ตั้งถิ่นฐานไม่อุดมสมบูรณ์ หรืออย่างน้อยจะพบว่ามีกลุ่มอาช่ามีความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตของตน จึงเต็มใจที่จะไปอยู่ในเขตที่ห่างไกลเพื่อจะได้อยู่อาศัยตามลำพังในเฝ้าของตน ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จำนวนชาวอาช่าอาศัยอยู่ในเมืองไทยเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ลูอิสได้คาดคะเนว่ามีไม่เกิน 2,500 คน (1984, หน้า 204)

การขึ้นสู่อำนาจของเหมาเจ๋อตุงและพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีผลกระทบต่อ การอพยพของชาวอาช่า เนื่องจากนโยบายของจีนใหม่มีผลต่อวิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย ทำให้เกิดความไม่พอใจจึงพากันอพยพออกจากประเทศจีน ชาวอาช่าอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย Elaine Lewis เห็นว่า การอพยพของชนกลุ่มน้อยชาวเขาระหว่างพ.ศ.2493 เป็น "กระแสที่รุนแรงยิ่ง" (1957, หน้า 224) มีการอพยพจำนวนมากเข้าสู่พม่าเดินทางต่อเข้ามาในเมืองไทย ลูอิสประมาณว่าในราว พ.ศ.2507 มีอาช่าอยู่ในเมืองไทยประมาณ 7,000 คน (1984, หน้า 204)

จากนั้นมาจำนวนชาวอาช่าในเมืองไทยก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การอพยพเพิ่มอย่างรวดเร็วหลังจากการเปลี่ยนรัฐบาลของพม่า โดชนายพลเนวินขึ้นสู่อำนาจเพราะมาตรการในการควบคุมชนกลุ่มน้อยที่เข้มงวด ผลก็คืออาช่าในเมืองไทยจากปี พ.ศ. 2507-2522 ประมาณว่าเพิ่มเป็น 18,000 คน (Hanks et al, 1975) การอพยพในอัตราที่สูงดังกล่าวเห็นได้จากการศึกษาหมู่บ้าน 9 แห่ง ใกล้ดอยแม่สะลองที่มีชาวบ้านร้อยละ 30 ที่เกิดนอกประเทศไทย ส่วนใหญ่เกิดที่เชียงตุง (Chanthabun 1976, หน้า 13) อย่างไรก็ตามการเพิ่มประชากรไม่ได้เกิดจากอพยพเท่านั้น เพราะประชากรชาวอาช่าเพิ่มตามธรรมชาติประมาณร้อยละ 3 อยู่แล้ว

ตัวอย่างรูปแบบในการตั้งถิ่นฐาน เช่น มีอาช่าจำนวนไม่มากออกจากเชียงตุงข้ามเขตแดนไทยมาสู่ดอยตุง บริเวณทางใต้ใกล้ดอยแม่สะลองเป็นเขต Phayphai ซึ่งปรากฏรายงานเป็นครั้งแรกว่าพบอาช่าในปี พ.ศ.2446 ใกล้ ๆ กันนั้นมีรายงานว่า ชาวอาช่าตั้งถิ่นฐานมีทิวเขาแม่สะแลบในปี พ.ศ. 2459 (Chanthabun, 1976, หน้า 14) จุดสำคัญจุดหนึ่งที่ชาวอาช่ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรก คือ KHa Yae (ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านลาฮู่ที่ชาวคริสเตียน เรียกว่า Coshen) เป็นบริเวณที่พบชาวอาช่ามาตั้ง

² อ่านรายละเอียดเกี่ยวกับการอพยพของประชากรอาช่าและการประมาณจำนวนใน Kammerer 2529, หน้า 72-86

ถิ่นฐานตั้งแต่ พ.ศ. 2468 (Alting 1983, หน้า 246) ในปี พ.ศ. 2481 Bernalizik นักมานุษยวิทยาได้เข้ามาทำวิจัยภาคสนามที่ Kha Yae ก่อนที่จะเขียนงานวิจัยที่สูงในเมืองไทยเกี่ยวกับอาช่าและแม่วออย่างละเอียดเป็นครั้งแรก (2490) ได้พบผู้นำชาวอาช่า 2 คนมีชื่อไทยว่า ชัยและเจริญ ได้รับตำแหน่ง แสน ซึ่งเป็นตำแหน่งเดิมสำหรับผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ชัยและเจริญเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน 2 แห่ง แสนชัยอยู่ที่แม่สาแลบ ในอำเภอแม่จัน ส่วนแสนเจริญอยู่ที่แม่สรวย ทั้ง 2 แห่งอยู่ในกลุ่มหมู่บ้านอาช่าที่สำคัญที่สุดในประเทศไทย ชาวอาช่าได้ขยายตัวอาศัยอยู่ในเขตตอนตุงและจากศูนย์กลางอื่น ๆ ไปยังสถานที่ที่มีการติดต่อหรือที่เคยมีการตั้งถิ่นฐานอยู่แล้ว

การอพยพครั้งต่อมาชาวอาช่าเข้าสู่ตอนข้างในอำเภอแม่สรวย ชาวอาช่าจาก Huai San และ Pakluai ตอนตุงอพยพมาสู่ตอนข้างประมาณ พ.ศ. 2529 เพราะโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมันที่เริ่มงานในเวลานั้นสัญญาว่าชาวอาช่าจะได้รับความสนใจและช่วยเหลืออย่างมากจากรัฐบาล (McKinnon, 1988, หน้า 34)

รัฐบาลได้พยายามจัดขบวนการอพยพจากแม่จันตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 แต่เนื่องจากการอพยพเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าการอพยพออกทำให้บริเวณนี้แออัดมาก ความต้องการที่ดินทำกินทำให้เกิดการทำลายป่า ผลผลิตทางการเกษตรลดลงและชาวอาช่าไม่สามารถที่จะเลี้ยงตนเองได้

รัฐบาลพยายามจำกัดจำนวนผู้อพยพเข้าสู่บริเวณนี้แต่ชาวอาช่าก็หลั่งไหลเข้าสู่แม่จันเรื่อย ๆ แม้จะมีการบังคับให้ชาวอาช่าจำนวนประมาณ 2,000 คนย้ายถิ่นโดยไม่มีการบอกล่วงหน้าบังคับให้ละทิ้งทรัพย์สินต่าง ๆ โดยไม่มีการชดใช้หรือชดใช้น้อยมากนำขึ้นรถบรรทุกไปยังชายแดนพม่า แต่การอพยพเข้ามาก็มีเรื่อย ๆ (Kammerer, 1988, หน้า 7; Alting Ca, 1986, หน้า 3) กลุ่มที่ถูกส่งกลับและกลุ่มที่ถูกส่งไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นส่วนใหญ่จะกลับมาอยู่ที่เดิม

แรงกดดันที่กลุ่มอาช่าได้รับทำให้ต้องปรับเปลี่ยนนิสัยที่ชอบอาศัยอยู่ต่างหากจากคนกลุ่มอื่น ๆ มาอยู่ร่วมกัน ดังนั้นจึงมีหมู่บ้านที่อาช่าอยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้น ไม่เพียงแต่คนจีนฮ่อ รวมถึงกลุ่มชาวเขาและคนไทยในที่ราบด้วย

จำนวนปัจจุบันของชาวอาช่าในเมืองไทยมีประมาณ 40,000 คน จากจำนวนนี้มีกลุ่มที่อพยพเข้ามาใหม่เป็นจำนวนมากและประมาณร้อยละ 50 เป็นพลเมืองไทย อาช่าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางตะวันตกของจังหวัดเชียงราย บริเวณที่หนาแน่นที่สุดคือบริเวณติดต่อกับแม่น้ำโขงทางเหนือของแม่น้ำกกในอำเภอแม่จันและอำเภอแม่สรวยโดยเฉพาะอย่างยิ่งรอบ ๆ ตอนตุง ส่วนอื่น ๆ จำนวนไม่มากนักอยู่ทางใต้ของอำเภอเมืองและในอำเภอแม่สรวย จำนวนมากที่อำเภอแม่สายและอำเภอเมืองและจังหวัดพะเยาพบอาช่าที่อื่น ๆ เช่นกันอาศัยอยู่ในหมู่บ้านของตนเองร่วมกับชาวเขาอื่น ๆ เช่น แพร่ ลำปาง เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน และตาก

พัฒนาการที่สำคัญของชาวอาช่าคือการอพยพเข้ามาสู่เมือง มีชาวอาช่าประมาณ 3,000 คนอาศัยอยู่ในเมืองเชียงใหม่และมีจำนวนมากที่อยู่ที่เมืองต่าง ๆ ของภาคเหนือ เช่น เชียงราย

(Alting ea. 1986, หน้า 4) ในสมัยก่อนแม้จะเคยมีชาวอาช่าอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองแต่ก็มีจำนวนน้อยและกลุ่มนพชยามปรับตัวผสมกลมกลืนเข้าสู่วิถีชีวิตแบบไทยแต่ปัจจุบันนี้แตกต่างกันเพราะชาวอาช่าในเมืองพชยามรักษาวัฒนธรรมของตนไว้

ชาวอาช่าในเมืองไทยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ที่สุดคือ Ulo และ Law mee Ulo แปลว่า หมวกยอดแหลม แสดงถึงเครื่องแต่งกายที่โดดเด่นของสตรี กลุ่มนี้ถูกมองจากอาช่ากลุ่มอื่น ๆ ว่าเป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยขยัน มักอยู่ในหมู่บ้านในระดับความสูงที่ต่ำกว่ากลุ่มอื่น ๆ Law mee นี้ดูเหมือนว่าจะอพยพมาจากคอสเหมสที่เป็นคอสใกล้เคียง ๆ เชียงตุง อีกกลุ่มหนึ่งคือ Pha mee (หรือ U Bya แปลว่า หมวกแบน) กลุ่มนี้ที่อยู่ในเมืองไทยส่วนใหญ่อยู่บริเวณหมู่บ้านพหามี่ในอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย กลุ่มที่สี่คือ Aker เป็นกลุ่มเล็กที่สุดพบที่หมู่บ้าน Auai Nam Khum ที่อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ลักษณะของกลุ่มอาช่าชอบความสงบและต้องการอยู่ตามลำพังของกลุ่มตน

ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนหรือกลุ่มใด ลักษณะเด่นของชีวิตชาวอาช่าคือชอบดำรงชีวิตอยู่ในระดับล่าง แม้ระบบความสัมพันธ์แบบไทย-ช่า จะถูกแทนที่โดยลักษณะความเป็นพลเมืองของชาติ การมีถิ่นฐานอยู่ชายขอบของรัฐ 4 รัฐทำให้พวกนี้สูญเสียผลประโยชน์ในเมืองไทย ก่อนที่โครงการพัฒนาที่สูงจะยื่นมือเข้ามาชาวอาช่าน้อยมากได้รับสิทธิความเป็นพลเมือง และลักษณะการแต่งกายที่โดดเด่นทำให้ชาวอาช่าถูกมองว่าเป็นตัวประหลาด แม้ความโดดเด่นของชาวอาช่าจะถูกใช้เป็นจุดขายสำหรับนักท่องเที่ยว คนส่วนใหญ่ก็ยังมองว่าอาช่าไม่ใช่คนไทย เป็นพวกปลุกผีทำลายป่าและสร้างภยันตรายให้กับประเทศไทยและยังเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับตั้งแต่เรื่องยาเสพติดไปจนถึงโสเภณี

1.4 ระบบเศรษฐกิจแบบจารีต

ชาวอาช่าเป็นเกษตรกรที่เลี้ยงดูตนเองด้วยการเพาะปลูก เก็บผักผลไม้ เลี้ยงสัตว์และล่าสัตว์ มีอาช่าจำนวนมากปลูกฝิ่นและค้ำฝิ่น (และบางคนยังทำอยู่ในปัจจุบัน) ไม่มีสถิติเกี่ยวกับรายได้ของฝิ่นจากอาช่าแต่คงจะมากจนทำให้เป็นที่นิยมทั่วไป ชาวเขาทั้งหลายพบว่า ฝิ่นเป็นพืชที่แสวงหาพิเศษอย่างน้อยที่สุดในแง่ของการค้า ปลูกได้ดีในที่ดินบนคอสเขตร้อนชื้น ปลูกได้โดยไม่ขัดกับเวลาของการปลูกข้าวและมีความพร้อมสำหรับคนกลางในการซื้อขายฝิ่นและหรือผู้ลงทุนที่จะมาที่หมู่บ้านเพื่อที่จะให้ปลูกฝิ่นก่อนระยะเวลาปลูก และกลับมาอีกครั้งปลาสถุปลูกพร้อมกับเงินที่จะซื้อฝิ่น ฝิ่นไม่เน่าเสีย การแปรรูปก็ไม่ซับซ้อน การขนส่งไม่ต้องใช้ถนนอย่างดี การขนส่งโดยใช้ตัวคนหรือการบรรทุกหอบเป็นพิเศษ แม้ชาวเขาจะไม่ได้ร่ำรวยจากการปลูกฝิ่น แต่ผลผลิตจากฝิ่นก็ทำรายได้ให้มากกว่าพืชผลอย่างอื่น ๆ

การปลูกฝิ่นเป็นการค้าเกิดจากนโยบายของอังกฤษกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่บังคับให้จีนเปิดตลาดสำหรับฝิ่น ซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ในจีนทำให้ชาวเขาทำยูนนานทั้งหมดปลูกฝิ่นเพื่อการค้า สำหรับคนเหล่านี้การปลูกฝิ่นไม่ผิดกฎหมายและเป็นสิ่งที่ชอบธรรม

พ่อค้ามีส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮุนนาน ชาวอาช่ามักอาศัยอยู่ใกล้หมู่บ้านชาวฮุนนาน ชาวอาช่าแต่งงานกับชาวฮุนนานที่ฮากจนเป็นบางครั้งทำให้หมู่บ้านอาช่าหลายแห่งมีคนจีนอาศัยอยู่ด้วย แต่ความสัมพันธ์ระหว่างอาช่าและจีนไม่เสมอภาคกัน ชาวจีนใช้อาช่าทำงานที่ค่าตอบแทนต่ำกว่าคน สภาพการณ์เคียดแค้นต่าง ๆ ในฮุนนานผลักดันให้ชาวอาช่า ม้ง เมียน ละฮู่ และลีช้ออพยพมาสู่พม่า ลาว และไทย คนเหล่านี้ได้นำเอาการปลูกฝิ่นมาด้วย ชาวจีนฮุนนานอพยพมาด้วยเช่นกัน ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างชาวฮุนนาน อาช่าดำเนินไปเหมือนเดิม

ชาวอาช่าปลูกฝิ่นและชาฝิ่น จนกระทั่งรัฐบาลไทยประกาศให้การปลูกฝิ่นผิดกฎหมายในปี พ.ศ. 2502 แม้การค้าฝิ่นข้ามชายแดนถูกประกาศว่าผิดกฎหมาย (โดยที่ประชุมนานาชาติที่อินเดียของอังกฤษ พม่า และไทย เป็นสมาชิกในพ.ศ. 2463) ก็มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากเพราะชาวอาช่ายังคงปลูกและขายฝิ่นผ่านเครือข่ายชาวจีนแบบเดียวกับที่ทำในฮุนนาน

นอกจากฝิ่นแล้วชาวอาช่ายังทำเครื่องเงิน เครื่องเหล็ก เครื่องจักสาน และงานฝีมืออื่น ๆ ด้วยวิธีนี้ทำให้ชาวอาช่าสามารถผลิตสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพได้เกือบทุกอย่าง ยกเว้นที่ล้ำค่าอย่างหนึ่งคือ เกลือ เมื่อต้องการเกลือหรือสินค้าจำเป็นและสิ่งของฟุ่มเฟือยอื่น ๆ ชาวอาช่าจะนำของป่าไปขายในตลาดที่ราบ ด้วยวิธีนี้พวกเขาเริ่มคุ้นเคยกับการใช้เงินสดและการแลกเปลี่ยนสินค้าแต่ยังไม่ถึงกับใช้การผลิตแบบการค้าหรือชีวิตแบบทุนนิยม

ยังมีทางอื่นที่ชาวอาช่าจะหาเงินได้อีก ส่วนใหญ่มักจะเป็นการใช้ความสามารถพิเศษในการผลิตเครื่องโลหะชนิดต่าง ๆ และการรักษาโรค นอกจากนี้มีการขายเด็กที่ตามธรรมเนียมพ่อแม่ที่ไม่อาจเลี้ยงดูลูกได้จะขายลูกให้กับคนต่างเผ่า เนื่องจากการหว่าร้าง พ่อแม่ตาย หรือพ่อแม่ฮากจนมาก จากเอกสารของ Chanthabun (1976, หน้า 34-35) การขายลูกมีน้อยเป็นรายได้ไม่ถึงร้อยละหนึ่งของรายได้ครัวเรือนทั้งหมด แต่ก็มีส่วนช่วยครอบครัวในยามวิกฤตได้

1.5 อาหาร : พืชที่ปลูกเองและของป่า

พืชที่ปลูกเองเป็นอาหารเหมือนกับคนกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทยและประเทศพม่า อาหารหลักของชาวอาช่า คือ ข้าว เดิมชาวอาช่าปลูกข้าวไร่หลายสิบชนิด เชื่อกันว่าชาวอาช่าเป็นผู้นำพันธุ์ข้าวหลาย ๆ พันธุ์มาจากที่อื่น กลุ่มนี้ใช้ข้าวเหนียวเช่นกัน แต่ส่วนใหญ่ใช้สำหรับพิธีกรรม (Anderson, 1993, หน้า 74-75) นอกจากนี้ชาวอาช่ายังปลูกผักและเก็บพืชอาหารต่าง ๆ ในหมู่บ้าน มีการล่าสัตว์และจับสัตว์เล็ก ๆ และแมลงเป็นอาหาร ดังที่กล่าวไปแล้วฝิ่นถูกปลูกและเป็นสินค้าอย่างแพร่หลาย แม้จะถูกจำกัดลงบ้างแต่ฝิ่นและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากฝิ่นก็ยังเป็นแหล่งรายได้ของป่าที่เก็บได้เป็นอาหารที่สำคัญเช่นกัน ผลไม้ประเภทกล้วยป่า สมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่นำมาทำชา รากไม้ ใบไม้ และของอื่น ๆ เช่น เฝิร์น เปลือกไม้ และถั่วต่าง ๆ